

Samlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 90 1969

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ.

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 c, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1970

nödvändiga utgångspunkten för den skapande människans utforskning av sambandet mellan individ och universum.

Gérards undersökning syftar ytterst till att reda ut det intrikata samspelet mellan symbol och betecknat föremål, mellan universellt och konkret, realistisk beskrivning och bakomliggande betydelse. De dikter som han undersöker är Coleridges »The Eolian Harp» och några andra av »the conversational poems»; vidare Wordsworths »The Thorn», »Resolution and Independence» och Tintern Abbey-dikten, Shelleys »Alastor» och »Ode to the West Wind», samt av Keats slutligen sista sången ur »Endymion», »Epistle to John Hamilton Reynolds» och »Ode on a Grecian Urn». Han skriver väl och med kritisk precision, han förefaller aldrig att övertolka den biografiska bakgrund som han (sparsamt) använder till belysning av dikternas problematik, och det han säger verkar ofta övertygande, hela tiden tänkvårt. Personligen finner jag analyserna av Coleridge-dikterna samt av »Resolution and Independence» och »Alastor» mest givande. I fråga om »Tintern Abbey» verkar det nog som om Gérard överbetonar de få uttryck för gardering, för medvetande om subjektiv tolkning av erfarenhetsstoffet, som Wordsworth ger; i fråga om »The Thorn» tror jag man utan orättvisa kan hävda att han ger en alltför subtil tolkning av den roll som Wordsworths berättare spelar. På så sätt gör han dikten djupare än man lättligen uppfattar den, och något liknande kan sägas gälla om Endymion-tolkningen. Man skall inte blunda för att Gérard strävar efter att bidra till upprättelse för romantikerna efter den nedvärdering som de i engelsk kritik ett bra tag fick lida på bekostnad av metafysikerna och nyklassicisterna. Hans slutsidor har en liten diskret udd riktad mot nedvärderarna. Efter att en sista gång ha hävdad att de engelska romantikerna med framgång motstod frestelsen att vara formlösa lika väl som de mestod extrem idealism och egocentricitet, säger han: »It is one of the life-giving paradoxes of literary history that the present-day revaluation of romanticism... could not have been accomplished if the twentieth-century reaction against romanticism had not renewed critical interest in the classical problem of formal structure...»

Det måste nog sägas att Gérard har en tendens att vara mycket generöst överseende med partier i vissa av dikterna som det är svårt att inte uppfatta som barnsligt omogna eller olidligt självupptagna. Men att han effektivt bidragit till omvärdering av och fördjupad förståelse för romantisk dikt är ställt utom allt tvivel.

Erik Frykman

Albert J. LaValley: *Carlyle and the Idea of the Modern. Studies in Carlyle's Prophetic Literature and Its Relation to Blake, Nietzsche, Marx, and Others.* Yale University Press, New Haven and London, 1968.

Hur mycket man än kan uppskatta vissa sidor av Carlyles språkkonst och tankevärld läser man honom aldrig utan rysningar över det halvgenomtänkta, det floskulösa och — i några av de senare verken — det uppjagat antidemokratiska hos honom. Rysningar framkallade av språklig yvighet inställer sig också vid läsandet av Albert J. LaValleys i många stycken förtjänstfulla studie. Företalet — i vilket förf. bl. a. tackar arton namngivna studenter som varit med honom och druckit öl efter seminarierna — vittnar om en viss självvironisk medvetenhet om fallenhet för något carlyleskt i meddelelsebehovet, och det är inte utan att boken håller vad företalet hotar med. Här finns meningar som man läser mer än en gång, och inte för nöjes skull: »... Carlyle's literalization of such notions whenever he opts for the actual realization of this vision, without the mediation of the aesthetic vision as prior, makes them seem filled with the lust for power.» (sid. 231) Hur många gånger favoritordet »problematic» i en allt annan än vanlig betydelse förekommer är svårt att säga. Det är skada med denna ställvis uppträdande jargong, ty i stort sett är författarens framställning av de carlyleska idéernas framväxt och utveckling klar och tuktad.

Det är en stor och mäktig uppgift han föresatt sig, och hans i inledningen angivna syfte är inte närmast en idéundersökning utan vad han kallar en ingående estetisk studie över ton, stil och författarframtoning i verken samt dessutom en analys av Carlyles roll som problemdryftande profet i jämförelse med bland andra Blake, Marx och Nietzsche. LaValley har velat se Carlyle som exponent för övergången till ett »modernt» betraktelsesätt av tillvaron och det konstnärliga skapandet, nämligen det som Lionel Trilling (väl generaliserande) talade om i en uppsats i samlingsvolymen *Romanticism Reconsidered* (1963): livsbejakelseprincipen bakom det konstnärliga skapandet ersätts av en grundsyn av obehag och lidande. (Trilling själv satte den definitiva gränsen vid Dostojevski, LaValley vill alltså här se Carlyle som övergångsgestalt från och med Sartor Resartus.)

Onekligen finns hos LaValley goda iakttagelser och sammanfattningar om var Carlyle står i förhållande till några andra utforskare av sambanden mellan individ och samhälle; men man har närmast ett intryck av exkurser, ibland av överskottsmaterial, som då förf. ger en lång och för övrigt mycket distinkt analys av Conrads

Nostromo. Det framåtpekande hos Carlyle tas fram mycket väl genom en koncis jämförelse mellan Sartor Resartus och Wordsworths Prelude.

Den estetiska undersökningen blir man ibland tveksam inför. Den är visserligen i motsats till de ovannämnda jämförelserna genomgående och systematisk, men det är oftast i samband med den som de sökta och undanglidande formuleringarna inställer sig, och i själva verket verkar den inte sällan som en utväxt från den tematiska analysen. Iakttagelserna är långt ifrån alltid nya — som till exempel då det sägs att flera av verken uppvisar uppenbara självmot-sägelser, en märklig blandning av tänkande och predikande och profeterande. Men LaValley gör också påpekanden som såvitt jag kan bedöma tidigare inte gjorts om andra manifestationer av det splittrade och motsägelsefulla i Carlyles natur — t. ex. hur hans tendens till ironi kan förklara den beundran han trots allt hyste för någon som var honom så själsfrämmande som Voltaire. Carlyles förhållande till tyska idéer har behandlats i ett utomordentligt arbete av Charles F. Harrold (1937), men LaValley berikar här bilden genom att framhålla Carlyles tendens att identifiera de tyska författarna han skrev om, speciellt Schiller, med sig själv och sina egna förhållningssätt till tillvaron. De motstridiga dragningarna i hans väsen — behovet av tro på ordning och sammanhang å ena sidan, av tro på förändring, bortopande, dynamisk utveckling å den andra — tar förf. fram mycket väl från verk till verk, och det skall framhållas som ytterligare en förtjänst att han inte hemfaller åt lösliga psykologiska teorier. Carlyles personliga tragedi, utvecklingen i riktning mot isolering, låsta attityder, jargongbundenhet och medvetande om egen avmattning, tecknas mycket klart.

Sammanfattningsvis kan sägas att LaValleys arbete ger en värdefull diskussion framför allt av utvecklingen av Carlyles huvudteman, ofta också av stil och struktur i verken; dessutom att flera belysande utblickar ges över annat samtida samhällstänkande.

Erik Frykman

Todd K. Bender: *Gerard Manley Hopkins. The Classical Background and Critical Reception of his Work*. The Johns Hopkins Press. Baltimore 1966.

Todd K. Benders Hopkinsstudie är inte någon helt lättbedömd bok. Den har en mycket klar målsättning: författaren vill påvisa att Hopkins

av de ledande kritiker som förde honom till posthum berömmelse alltför ensidigt bedömdes som en intuitivt och naivt arbetande konstnär utan förankringar i någon tidigare litterär tradition. Bender hävdar tvärtom att Hopkins mottog starka och mycket medvetna intryck från två olika håll: dels från klassisk grekisk och romersk litteratur, som han ju studerat ingående och med framgång under sina Oxfordår, dels från tidig jesuitisk uppbyggelselitteratur.

Som bekant var det Robert Bridges som utgav Hopkins' poetiska kvarlätenkap närmare trettio år efter skaldens död. Bridges' företal var dels allmänt berömmande men dels och framför allt starkt kritiskt, med påtalande av Hopkins' »fel» — paradoxlusten, dunkelheten, den lexikaliska och syntaktiska eccentriciteten; och som Bender säger, det är närmast ägnat att förvåna att Hopkins som poet överlevde den presentationen.

Omsvängningen i synen på hans verk kom omkring 1930 och bestämdes framför allt av Richards och Herbert Read. Richards försvarade och berömde på basis av sina litteraturpsykologiska idéer just de faktorer som tidigare kritiker vänt sig mot. Sammansattheten och dubbeltydigheterna såg han som uttryck för ett impulsrikt och självständigt intellekt. Empson fortsatte på en liknande linje, och hans efter-sägare har klafsat vidare i kritisk gungfly: Bender ger en del rysansvärda exempel på empsoneri. Något lite senare än Richards tryckte Read starkt på vad han ansåg vara det intuitiva i Hopkins' nyskapelser.

Bender vänder sig alltså mot dessa tendenser. Man vet att Hopkins' beläsenhet i tidigare och samtida engelsk litteratur inte var särskilt omfattande, och på många punkter råder oklarhet, till exempel när det gäller hans intresse för de metafysiska poeterna. Däremot visar hans prosa, inklusive anteckningsböcker från student-åren, att han metodiskt satte sig in i stil och struktur i klassiska verk; och att han under konvertitperioden och senare som jesuitisk präst läste klassisk katolsk uppbyggelselitteratur är självklart.

Bender anser sig kunna visa framför allt två saker: dels att Hopkins' icke-logiska syntax mycket medvetet efterliknar klassiska fall av hyperbaton; dels att strukturen i en del av hans dikter är starkt påverkad av Loyolas andliga övningar — där finns samma appeller till de fem sinnena, samma paradoxtendens och samma »bjudande», uppfordrande ton.

Vilket bevisvärde Benders teorier kan ha torde vara svårt att avgöra utan omfattande specialkunskaper. Det syntaktiska avsnittet verkar avgjort övertygande, det om beroendet av den jesuitiska meditationslitteraturen är inte